

PÄLKÄNE

Keskiajalta sisällissotaan

Juha Valtonen

1. KIRJALLINEN MAININTA

- 1329 Hauhon kirkonkirous
- 1340 Avignon:
- Paavi uhkasi kirkonkirouksella
- Kohteena **Pälkäneen** ja Sääksmäen talonpojat
- Aiheena Sääksmäen kirkkoherralle maksettava vero

1. KIRJALLINEN MAININTA

- **Yede Onckala** = Yijä Onkkaala
- **Satato de Layanamesse** = Lainametsä
(Laitikkala)
- **Somalayna de Harala** = Haralan Suomalainen
- 1405 käräjät Sääksmäellä: Pälkäne oma hallintopitäjänsä
- 1409 Emäpitäjä taas Kangasala
- 1445 Oma kirkkoherra Pietari: oma srk

KESKIAIKA

- Hämäläisten retket Karjalaan ja Venäjälle
- Novgorodin retket Hämeeseen
- 1300-l. tie Tammerkoskelta Syrjänharjun kautta HML (osa Kokemäki-Viipuri tietä)
- 1400-l. virolais-saksalaisia asukkaita
- Eränkäynti Keski-Suomeen päättyi 1500-l. (Savon asutus)

KESKIAIKA

- Kylien synty
- Kaskiviljelystä peltoviljelyyn
- Kaskeaminen päättyi lopullisesti vasta noin vuonna 1800, poikkeuksia 1900-l. alkuun
- Karjaa lannoitetuotantoon, kissa varastovahdiksi

UUDEN AJAN ALKU

- 1571 noin **200** tilaa
- Peltoala yht. **600** hehtaaria, (nyt 6000 ha)
- **Ohra (60%), kaura, nauris**
  - herne, kaali, ruis,
  - hamppu, pellava
- **279** hevosta (1,4 / tila)
- **281** sikaa (1,4)
- **458** vuohta (2,3)
- **1126** lammasta (5,6)
- **1583** lehmää (7,9)

KIRKKOHERRA oli varakkain 1571

- 7 hevosta
- 9 sikaa
- 11 vuohta
- 50 lammasta
- 53 lehmää
- Pälkäne
keskivertaista
varakkaampi
pitäjä

MONENLAISIA ”KARTANOITA”

- Kuninkaankartano
- Rälssitila
- Säteritila
- Säteriratsutila
- Rustholli

SUURVALTA-AIKA (1600-luku)

- Tulot **vähenevät**: eräomistusten loppu
- **Köyhyyttä** pakoon Ruotsiin (Värmlannin metsäsuomalaiset)
- **Verotus** kiristyi: 1590 joka neljäs talo maksukyvytön
  - > *autioituminen, taloja kruununun haltuun*
- **Nuijasota** 1596: huovit kävivät Pälkäneellä

SURKEA 1600-LUKU

- Pälkäneläisiä **sotakentillä** Baltiassa ja Saksassa
- **Katovuodet** 1696-7 (joka neljäs kuoli)
- Tilojen **verot lahjoitettiin** aatelisille
  - Lisäksi tiloja autioitui ja yhdistettiin
- **Ruotsinkielinen** yläluokka
- Kartanoita: **Kantokylä**, Ruokola, Myttäälä
- Lahjoitusten **peruminen** vuosisadan lopulla

KANTOKYLÄN KARTANO SUURIN

- **Liivinmaalainen** luutnantti Kappe (puoliso suomalainen Gyllenhierta)
- 1594 alkaen otti **Kantokylän** taloja viljelyyn
- Viljelijät joutuivat **vannomaan**, että eivät velkataakan vuoksi voineet pitää tilaansa
- Eversti **Ekholt** hankki Kankaisten talot
- Hänelle **lahjoitettiin** Ruokola, Ruotsila, Harhala, Onkkaala ja Kuuliala

KARTANON HIERARKIA

- Järjestelmä oli sosiaalisesti epätasa-arvoinen ja hierarkinen. Taustalla olivat palkkaerot.
- Ylimpänä oli pehtori eli tilanhoitaja, joka asioi suoraan kartanon isännän kanssa.
- Hänen jälkeensä tulivat karjakko, kuski, seppä, puutarhuri ja mylläri.
- Sitten tulivat sisäpalvelijat, kuten keittäjät ja sisäköt.
- Arvoasteikossa alimpana olivat naimattomat piiat ja rengit.
- Pehtorin palkka oli moninkertainen suhteessa muonamieheen.
- Eniten hierarkia näkyi asumisessa. Pehtorilla tai puutarhurilla oli usein oma talo, kun työläiset asuivat kasarmityyppisissä rakennuksissa.

SUURI POHJAN SOTA

- Vuonna 1700 Pälkäneeltä 150 miestä sotaan
- Täydennysmiehiä kuolleiden tilalle: Onkkaalan Seppälä joutui lähettämään uuden miehen joka vuosi
- Isonvihan aikana taloja autioitui, vain 1/3 pelloista viljeltynä

KOSTIANVIRRRAN TAISTELU 1713

- Lokakuun 3. – 6. päivinä käyty taistelu
- Armfelt vastaan Apraksin
- **2200** Kostianvirralla ja 500 + 300 reservissä
- Sivustoja suojasi 3600 miestä
- Venäläisiä **17.000**
- **400** Mälkilässä maihinnousun varalta
- Viiden kylän talot purettiin lautoiksi
- 500 lautalla maihinnousu **7000** miehen voimin
- Kirkon ja kylien **ryöstö**, piilopirtit

MEDELPLANIN AAPINEN

- Painettiin vuonna 1719
- 28 sivua, Aapiskukko ensi kertaa kannessa
- Viimeinen tuhoutui Turun palossa 1827

1700-luku

- **Isoviha** 1713 – 1721
- Suuren pohjan sodan jälkeen **1500** asukasta
- **Pikkuviha** 1742
- **Isojako** / Tampereen perustaminen 1779
- 1770 saavutettiin vanha 200 tilan määrä
- Kartanoilla torppia jo 1600-luvulla
  - 1649 ruotutorppia 62
- **Torpparilaitos** 1750-luvulla: verot päätaloon
  - 1808 torppia 61
  - Vaivaisruotuja 20 – 30 + kirkonvaivaiset

1809-1917 VENÄJÄN VALTA

- **Peruna** ja kaura / punajuuri ja porkkana
- Isorokkorokotus 1806-
- 1820 uloslämpiviä 240, savupirttejä 262
– 1860 savupirtit lähes kadonneet
- Käsityöläisten määrä tuplaantui: muurarit, puusepät, karvarit, sepät, suutarit, räätälit...
- Viljamakasiini (**lainajyvästö**)
- **Pellavapitäjä**, 1842 kehruukoulu
– 1859 TRE tehdas laski hinnat, viljely taantui

1800-luvun loppu

- 1851 kirjasto
- **1860-luku:**
  - kauppoja maalle
  - puukauppa
  - sanomalehdet
  - postin kehitys
- 1876 kansakoulu
- 1880 ompeluseura
- 1883 VPK
- 1884 raittiusseura

1800-l: torpparien ahdinko

- 1850 torppia **143**
- 1885 mäkitupalaisia ja itsellisiä **1104**
- 1867-8 **nälkävuodet** (10 % kuoli)

1900-luku

- 1904 Onkkaalan työväenyhdistys
- 1905 Luikalan työväenyhdistys
- 1906 Suomalainen Nuija (Nuijantalo 1907)
- **1917 suojeluskunta ja punakaarti**
- 1907 – 1917 vaalit: vasemmiston kannatus kasvoi, max. 57 % 1917
- 1975 alkutuotanto ei enää 1. sijalla

SISÄLLISSOTA

- **2.2.1918** punakaarti otti vallan (7 viikkoa)
- **23.3.** Onkkaala valkoisille
- **6.4.** Tampereen valtaus > pakolaisia
- Laitikkalassa punaisten tukikohta
- Sisällissodan viimeiset suuret taistelut käytiin Pälkäneen, Hauhon ja Tuuloksen alueilla
- **25.4.** valkoisten hyökkäys – 35 kaatunutta
- VLK menetys > punaiset vetäytyivät
- Pälkäneen valkoiset: **130** (5 kaatui, 5 teloitettiin)
- Pälkäneen punaiset **200** (28 kaatui, 30 teloitettiin)

Väestö

- 1634   1525
- 1750   2383
- 1800   3241
- 1850   3703
- 1900   4252
- 1950   5143
- 1988   3899
- 2018   6499